

niskan. Hon betraktade bildning som något gemensamt för mänskligheten som stod över klasserna, en inställning som kom att utmanas och kritiseras. 1922 blev bildningsfrågan en stridsfråga i det kommunistiska ungdomsförbundet. Ture Nerman kritiserade Kata Dalström i en debatt och ansåg partiets hittillsvarande bildningsarbete vara "ett medel för det kapitalistiska våldets upprätthållande... Vi behöver krigare, ej lexika".

Vid årtiondena runt sekelskiftet 1900 fanns ett stort intresse för spiritism och mysticism, inte minst bland kvinnor i högre samhällsklasser. Kata Dalström blev tidigt buddhist, senare också spiritist och hon förde många och långa diskussioner med bland annat August Strindberg på dennes sommarställe i Stockholms skärgård. Kan en kommunist vara religiös? var en fråga hon brottades med under hela sitt politiska liv. Svaret på den frågan kom senare från Moskva i klartext: en organiserad kommunist får inte vara religiös. Kata Dalström lämnade ändå inte partiet, men förblev religionen trogen. Hon visades före sin död i december 1923 i perioder på Sigtunastiftelsens gästhem, skapat för att vara en mötesplats mellan kyrka och samhälle.

1917 fick Sverige ett nytt socialdemokratiskt vänsterparti (SSV) och Kata Dalström anslöt sig. Hon reste runt i landet och föreläste om bolsjevism och "proletariatets diktatur", efter att i alla år argumenterat för den parlamentariska vägen till makten. 1920 blev hon inbjuden till Moskva för att delta i den internationella kvinnokonferensen, en resa som kan tjäna som ett gott exempel på hennes energi och outtröttliga engagemang. Färden gick från Vardö i Nordnorge för vidare transport i en öppen fiskebåt, instängd i lastrummet, över Norra ishavet till hamnstaden Murmansk, dit hon anlände på midsommarafton. Samma kväll höll hon ett anförande i stadens Folkets hus. Därefter vidare med tåg till Petrograd (Sankt Petersburg), en resa som tog fyra dygn; då hade hon varit på resande fot i över en vecka. Hon besökte ett barnhem med 600 platser (!) inrymt i det tidigare Grand Hotel D'Europe och konstaterar: enkelt men snyggt, barnen såg friska och välfödda ut. Men fortsätter hon "jag har svårt att förlika mig med

alla passersedlar och vaktposter och kulsprutor och bajonetter i gångar och utanför". Väl i Moskva höll hon tal på ett stort kvinnomöte – tolkat av Aleksandra Kollontaj.

Kata Dalström påminde ständigt om att hon talade för både kvinnor och män och ville bli betraktad som agitator, inte som kvinnlig agitator. Hon var en utmärkt talare, retoriskt skicklig. Tyvärr finns det inga ljudupptagningar eller filmer som visar henne i aktion, enbart fotografier (biografen är rikligt illustrerad). I det socialdemokratiska partiets egen historieskrivning har Kata Dalström tilldelats en undanskymd plats. Deras historia är en historia av män och om män. Hon finns inte med i myllret av figurer på Brantingmonumentet på Norra Bantorget i Stockholm. Man får resa till Norrköping för att hitta ett minnesmärke över henne; en nästan fyra meter hög skulptur, "Vår enighets fana", av Pye Engström. Den föreställer Kata Dalström med knuten näve i vädret omgiven av en grupp textilarbeterskor. Hon fick en gata uppkallad efter sig på 1950-talet i Stockholm, i den nybyggda stadsdelen Fruängen, i gott sällskap av Ellen Key och andra kvinnor ur historien.

Kata Dalström har inte endast skrivits ut ur socialdemokratiens historia utan även ur kommunismens. När hon figurerar i kvinnohistoriska sammanhang, konstaterar Gunnela Björk, är det påfallande ofta som "the bad guy": ointresserad av kvinnofrågor, beredd att kompromissa om kvinnlig rösträtt, kritisk mot den borgerliga kvinnorörelsen, alltid beredd att sätta klass före kön.

Inger Lövkrona, Lund

Bo Eriksson: *Monster. En världshistoria om det skrämmande*. Natur & Kultur, Stockholm 2016. 494 s., ill. ISBN 978-91-2713-562-8.

Djävulska och snälla monster har fyllt världshistorien i alla tider. Med tanke på deras höga ålder är det självklart att monster har mycket att säga om världen och vår inställning till väsen som inte bara regerar oss i nattens mörker. Fak-

tum är att monster ofta finns inom oss utan att vi har en aning om varifrån de kommer, eller hur de har blivit skrämmande, elaka, eller snälla. Historikern Bo Eriksson har utifrån en ovanligt djärv ansats företagit sig uppgiften att studera monstrets förekomst genom världshistorien. Läsaren får följa med till Mesopotamien varefter resan fortsätter fram till vår tid och längre än så, ända ut i världsrymden. I klartext rör sig Eriksson över flera årtusenden och det behöver knappast sägas att en sådan lång översikt kräver en bra struktur och i sak är berättelsen kronologiskt utformad. På närmare femhundra sidor behandlas "tecknen" i grottorna, Egypten varefter antiken, medeltiden och den germanska och nordiska forntiden behandlas. Så där fortsätter det och boken är helt enkelt monsterbra. Kanske har Eriksson till och med lyckats med konststycket att skriva en monsterbibel, som dessutom är mycket underhållande. Prosan är inte bara berättande utan samtidigt skickligt förklarande utan att läsaren skrivs på näsan. Denna omständighet ger extra pluspoäng i sammanhanget. Kulturella, religiösa, evolutionära och stundtals muntliga folktraditioner varvas om vartannat för att sätta in monstren i olika sammanhang.

Bokens kapitel, eller i varje fall vissa av dem kan även läsas separat. Den som är intresserad av 1800-talets freakshow kan exempelvis läsa om behornade och skräckinjagande gargoyler, som från Notre Dame-katedralen fortfarande får turister att blicka uppåt en extra gång. Här, som på många andra ställen, är monstren vackert avbildande konst. Det är samtidigt på detta sätt man får sig monstren till livs i de olika kapitlen.

Eriksson blandar alla möjliga källor och han ser det som för de flesta av oss förblir *osynligt*, att monstren finns överallt i vardagen och inte bara förekommer i böckernas värld. En given funktion under alla tider för sfinxer, drakar, människor som förvandlas till varulvar eller eldsprutande drakar är att det avvikande är något som genom seklerna inte bara pekar på rädslan för det främmande och annorlunda.

Visst är det en klassiker i sig att använda

monster i avskräckande syfte, eller som ren och skär underhållning. Parallellt finns en annan dimension som handlar om något mer än om det rent existentiella med monster som ville lära oss om rätt och fel. Vad jag vill peka på här är det gränslösa behovet av det gudomliga eller övernaturliga i människans tillvaro. I limbo har monstren kanske sitt bästa spelrum i människans medvetande. Det är i varje fall så jag läst boken, för från Mesopotamien till våra dagars bioduk och dataspel fortsätter monstren att utvecklas och härja i människans medvetande. Den eviga frågan är förstas om de finns på riktigt, utanför sina berättelser? Svaret som Eriksson levererar är ett ganska entydigt ja, tycker jag. Även i vårt högsekulariserade samhälle, där man kan tro vad man vill, härjar monstren mer än någonsin därför att vi har ett tidlöst behov av dem. Med andra ord tillhör de inte bara fantasins värld. Författaren är skicklig, rent av folkbildande vill jag säga, på att få fram detta budskap. Säg den som fortfarande går till sängs och råkar se något röra sig under sängen utan att tanken flyr genom huvudet med budskapet om att det kan vara något annat än en mus? Var det rent av en vampyr eller något annat monsterliknande som bara väntar på att vi ska krypa ner i sängen innan skräckens ridå går upp.

Ett betydelsefullt inslag i Erikssons bok som slog mig först efter att jag kommit halvvägs igenom den är hur läsaren får sig monstrens naturer till livs även utifrån en naturalistisk synvinkel om vi vänder oss mot filosofin. Utöver detta inordnas monstren i sina naturliga livsmiljöer, såsom skogar (troll), sjöar, (tänk bara på Loch Ness och andra sjöar), hav eller särskilda platser. Samtidigt har monsterlika varelser alltid funnits nära människan i de urbana miljöerna, och i det moderna samhället tycks allt flera monster (aliens) betrakta oss från världsrymden. Vissa monster har haft en ganska fast form genom världshistorien med skräckinjagande utseenden som inger rädsla och skräck, men där faktiskt många av dem var snälla eller rent av beskyddande.

Eriksson skriver även om Star Trek och Science fiction-genren samt antyder hur monstren inordnats i vår framtid som ett självklart inslag där vi till och med måste samtala och komma överens med dem om världsordningen i universum. Därmed befinner vi oss långt bortom det postmoderna samhället men i en utopi som känns fullt realistisk.

En viktig fråga i Erikssons berikande översikt är urvalet? Hur har han valt sina berättelser och vilka källor har han öst ur? Här ska det först påpekas att författaren redan i början leder läsaren rätt! Det prålas varken med lånta fjädrar eller påståenden om att enorma djupdykningar i svåråtkomliga källor ligger som grund för boken. I stället är det mängder av empiri från konsten, litteraturen, populärkulturen och, på väl valda ställen, skickliga resonemang med forskningen och forskare eller författare som skrivet om ämnet från civilisationens gryning. I själva verket samtalar Eriksson med andra ämnen än historia och historiker. Han berikar framställningen med idéhistoriska inslag, religionsvetare och etnologer, bara för att nämna några.

Att ge sig på att skriva en översikt om monster (det övernaturliga, eller semiövernaturliga) i världshistorien är självfallet en mastodontuppgift som mycket väl kan slå rejält fel och sluta i något helt annat. Detta är aldrig fallet här därför att Eriksson genom väl utformade och fördjupande kapitel ger precis det som en sådan här bred översikt ska göra: ökad kunskap utan att gå bort sig i detaljernas tyranni eller fastna alltför mycket vid sina "älsklingsmonster". Stilen är ledig med en underhållande prosa som inte bara kommer sig av det ämne som behandlas. Att Eriksson skrivit utan noter finner jag bara befriande, eftersom hans verk har en populärhistorisk inriktning. Den vetgirige hittar även i slutet av boken vilka verk och arbeten Eriksson utgått ifrån. Plus blir det också för ett bra register för den som snabbt vill slå upp zombie, poltergeist, vildmannen eller andra monstervarelser. Utan att lägga några genderaspekter på Erikssons verk är det här inget mindre än ett väl fungerande och ytterst läsvärt kulturhistoriskt översiktsverk av rang.

Peter Ullgren, Lund